

Tillståndens rättskraft och rättskraft vid underhållsrensningar

Rättskraft enligt miljöbalken

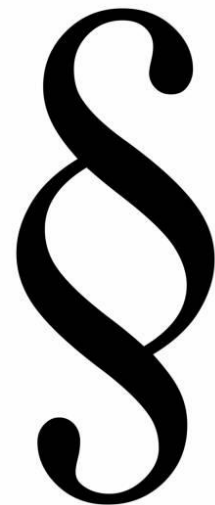
24 kap. 1 § MB

Domar och beslut enligt MB och LSV som fått laga kraft ska gälla mot alla.

2 och 5 §§ införandelagen

Tillstånd, godkännanden, lagligförklaringar och andra äldre bestämmelser ska fortsatt gälla (bl.a. enligt 1983 års vattenlag och äldre vattenlagen samt andra författningar).

Dessa har också rättskraft enligt 24 kap. 1 § MB.

Vad innebär tillståndens rättskraft?

Prövningen kan inte tas upp på nytt.

Tillståndet ger en trygghet genom att

- enskilda som kunnat föra talan inte kan ställa fler krav
- det allmänna inte kan ingripa med stöd av 2 kap. MB
- för vattenverksamhet: en rätt att bibehålla en vattenanläggning (eg. underhåll)

Omfattar endast frågor som har prövats.

Rättskraftens betydelse vid tillsyn

Om tillstånd finns – tillsynen innebär en kontroll av villkorsefterlevnad och att verksamheten bedrivs inom tillståndets ram.

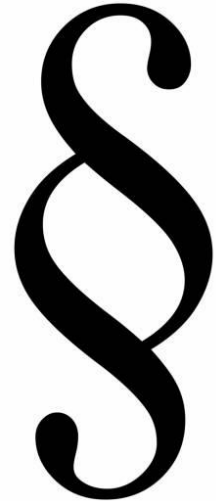
Finns rättskraft gällande viss fråga kan TM inte ingripa utan får i stället ansöka om omprövning av tillståndet.

Förelägganden och förbud

26 kap. 9 § miljöbalken:

Förelägganden och förbud får inte begränsa ett beslut eller en dom om tillstånd som har rättskraft.

Undantag för brådskande och nödvändiga förelägganden och förbud för att undvika att ohälsa eller allvarlig skada på miljön uppkommer.

Vad hindras *inte* av tillståndens rättskraft?

Rättskraften kan inskränkas (24:1 MB), t.ex. vid:

- föreskrifter för ett miljöskydds- eller vattenskyddsområde
- generella föreskrifter för vattenverksamheter

Tillstånd kan då begränsas eller förenas med ändrade eller nya villkor, eller återkallas och fortsatt verksamhet förbjudas.

Ändring av det som omfattas av rättskraft

24 kap. 5 § miljöbalken

Omprövning av tillstånd/villkor eller andra bestämmelser i tillståndet

24 kap. 3 § miljöbalken

Återkallelse av tillståndet

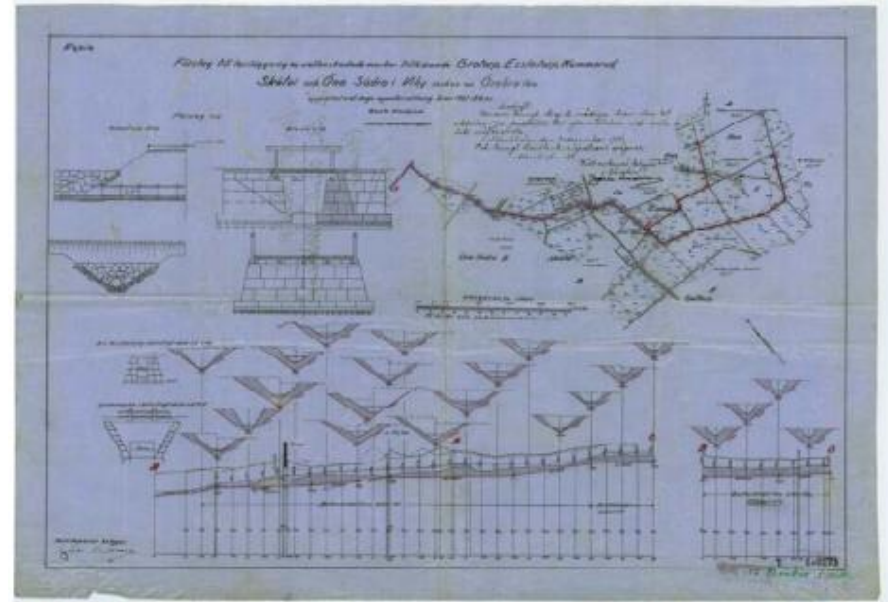
Endast under de förutsättningar som anges i dessa bestämmelser.

Äldre tillståndens rättskraft

Oftast ej detaljerade (saknar försiktighetsmått och villkor).

Ofta svåröverskådliga – svårt att avgöra vad som prövats.

Reglerar anläggningens utformning, t.ex. fixpunkt och ibland underhållet.

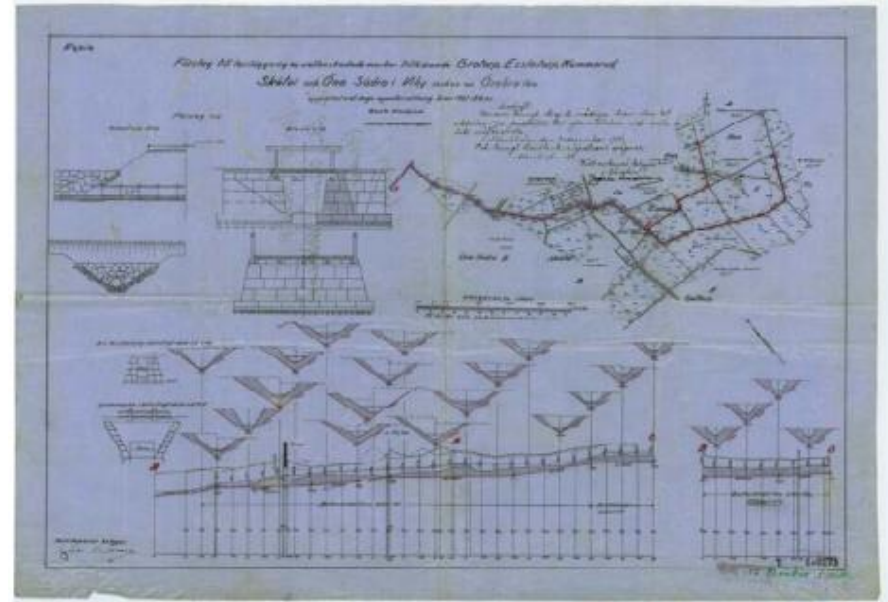
Figur 4: Ritningar ur förrättningsakt till Grotorp, Esslörp, Kummerud mfl, Örebro län

Äldre tillståndens rättskraft

Vid tolkningssvårigheter – kolla i ansökningshandlingar/protokoll från förhandlingen om sådana finns.

Rättskraftens omfattning får i vissa fall ytterst avgöras av rättstillämpningen (t.ex. om tillståndet är för allmänt hållet).

LST ska dock ta ställning i ärendet.

Figur 4: Ritningar ur förrättningsakt till Grotorp, Esslators, Kummerud mfl. Örebro län

Underhåll och Natura 2000

Trots tillståndens rättskraft kan rätten till underhåll begränsas vid påverkan på miljön i skyddade områden eller skyddade arter.

Tillståndskrav om miljön kan påverkas på ett **betydande sätt** (7 kap. 28 a § MB).

- Viktigt att bedöma om skyddade naturvärden riskerar att skadas.
- Anpassa underhållet? (försiktighetsmått kanske räcker, i sällsynta fall återkalla tillståndet?)

Underhåll och Natura 2000

Övergångsbestämmelse finns.

Tillstånd krävs inte för verksamheter som pågick eller påbörjades **före den 1 juli 2001**.

Gäller endast frågor som bedömts enligt direktiven.

Framgår av förarbeten, MÖD M 723-07.

Artskyddsförordningen

Inga övergångsbestämmelser.

Förordningen gäller på samma sätt för alla verksamheter.

Underhåll kan kräva dispens från förordningen – om arter som är fridlysta påverkas.

Det enda undantaget är om frågan redan är prövad.

Tillståndsgivna och tillståndslösa anläggningar

Äldre markavvattningsanläggningar saknar ofta tillstånd.

Lagligheten hos en vattenanläggning *utan tillstånd* bedöms enligt den lagstiftning som gällde när anläggningen kom till.

På en och samma plats kan det finnas:

- tillståndsgivna anläggningar (före eller efter 1986)
- lagliga anläggningar på annan grund (före 1986) och
- olagliga anläggningar (främst efter 1986?)

Lagligt = rättskraftig legitimitet?

Rättskraftiga

Tillståndsgivna anläggningar

har prövats vid förrättning, av domstol eller av annan instans, enligt den lagstiftning som gällde när anläggningen kom till.

Saknar rättskraft

Anläggningar som är lagliga på annan grund

är anläggningar som har utförts vid en tidpunkt då tillstånd inte krävdes för den aktuella anläggningstypen.

Saknar rättskraft

Olagliga anläggningar

är sådana som inte uppfyllde de krav som fanns enligt den lagstiftning som gällde när anläggningen utfördes.

Fördjupningar/ändringar utan tillstånd saknar rättskraft

Tillsyn av tillståndslösa anläggningar

Rättslig status jämförs med anmälda vattenverksamheter.

Möjligt att förelägga om:

- laglighetsförklaring och/eller tillstånd
- återställande
- förbud (om föreläggande inte följs)
- försiktighetsmått, skyddsåtgärder

Om det behövs för att motverka skada på allmänna eller enskilda intressen.

MÖD 2008:26

Fördjupningen var inte tillståndspliktig när den utfördes och var laglig/tillskapade en ny laglig vattenanläggning.

MÖD: I det här fallet hade inga intressen skadats. Därmed fanns inte skäl att förelägga om återställande bara för att förrättningen skulle följas.

Slutsats: Om en fördjupning leder till någon skada av betydelse bör det vara möjligt att förelägga om återställande, eftersom **åtgärden inte har någon rättskraft.**

Verksamhetsutövaren har bevisbördan

Om en vattenverksamhet har bedrivits utan tillstånd, är verksamhetsutövaren är bevisskyldig för förhållanden som rådde i vattnet innan verksamheten sattes igång (16 kap. 10 § MB + 29 § införandelagen)

Detta gäller oavsett om tillståndsplikt fanns eller inte.

Förhållandena måste vara klarlagda för att annat än förrättningen eller tillståndet ska gälla (t.ex. M 3817-04).

MÖD:s dom i M 10672-20

Föreläggande om att söka tillstånd för återställande av dikesdjup.

Ej fastställd tidpunkt för fördjupningen. Bevisregeln blev svår att tillämpa i det här fallet.

Ej ovanligt i torrlägningsföretag att den befintliga botten låg under den som fastställdes vid en förrättning.

MÖD:s dom i M 10672-20

SJV: Detta innebar bara att samfälligheten inte behövde underhålla under den fastställda bottennivån.

MÖD: Sannolikt att det vid förrättningen redan utförts dikning till ett större djup än det som fastställdes för den aktuella utloppssektionen.

Fördjupningen kan troligen ha godtagits vid syneförrättning.

Föreläggandet upphävdes.

Lagligförklaring av tillståndslösa vattenanläggningar

För att en tillståndslös **anläggning** ska betraktas rättskraftigt legitim krävs en lagligförklaring.

Om anläggningen utnyttjas för **vattenverksamhet** ska tillstånd prövas enligt MB.

Om en tillståndslös anläggning ska ändras krävs ansökan om tillstånd + lagligförklaring (MÖD 2017:19)

Rättigheter och skyldigheter när anläggningen saknar tillstånd

Ingen skyldighet att *på eget initiativ* söka lagligförklaring eller tillstånd.

Verksamhetsutövaren bör ej heller kunna dömas för brott (t.ex. otillåten miljöverksamhet).

Kan när som helst ansöka om lagligförklaring – även fördjupningar kan därmed få rättskraft.

Anläggningar utan lagligförklaring

Avsaknad av rättskraft innebär osäkerheter:

- Ej rättskraftigt skyddad reglering t.ex. för viss bottenlutning och sektion.
- Svårt att visa t.ex. till vilket djup rensning kan ske utan att vattnets djup eller läge rubbas.

Kan i så fall i stället vara fråga om grävning i vattenområde?

Utgångspunkter enligt rättspraxis

Om tillstånd finns:

Profil och sektion som anges i tillståndet gäller/senaste lagliga djup (om det kan visas).

Tillstånd saknas (och markavvattning inte var tillståndspliktig vid anläggningens tillkomst):

Profil och sektion som fanns vid tillkomsten **torde** gälla.

Verksamhetsutövaren har ***i princip*** en bevisbörda.

Undantag från tillståndsplikt vid rensningar

Underhållsansvaret gäller alla vattenanläggningar. Vid risk för skada på allmänna eller enskilda intressen.

Undantag från tillståndsplikt gäller rensningar för att **bibehålla vattnets djup eller läge**.

Tillståndsgivna och tillståndslösa anläggningar (SOU 2014:35).

Rätt till underhåll vid **nytt naturtillstånd** – om tillstånd finns.

Nytt naturtillstånd

Ingen juridisk definition.

Tillstånd till markavvattning som inte nyttjas under en längre tid.

Nya rensningar kan innebära en stor miljöpåverkan.

Tillsyn vid nytt naturtillstånd: Är tillståndet fortfarande giltigt? Ett tillstånd kan förfalla vid nytt naturtillstånd (om det kan anses övergivet) – då krävs tillstånd för rensningar.

Figur 5: Dike under igenväxning. Foto: Mia Hammarberg

Övergivivet dike eller markavvattningsföretag

MÖD 2007:32:

Om ett dike inte har rensats på lång tid kan det vara ett tecken på att det är övergivet.

Men enbart det att diket inte rensats innebär inte att det är övergivet.

TM måste utreda: Hur har aktiviteten inom MAF/behovet av rensningar varit?

Figur 5: Dike under igenväxning. Foto: Mia Hammarberg

Möjliga slutsatser av rättspraxis

Utgångspunkt: omständigheterna i det enskilda fallet avgör (MÖD 2003:36).

Om en verksamhet anses vara övergiven och det är angeläget att den inte återupptas är det möjligt att:

- förelägga om att återställa en dikesrensning
- förbjuda ytterligare rensningar
- TM verka för att få tillståndet återkallat (NV:s bedömning)

Annars (om ej övergivet) rätt till fortsatt underhåll, om tillstånd finns.

Hänsyn, tillstånd och dispens trots rättskraft

Trots tillståndens rättskraft kan underhållet kräva olika typer av hänsyn/prövningar:

- Påverkas fisket? (anmälan)
- Biotopskyddsdispens? (kan krävas i vissa fall)
- Artskyddsdispens?
- Natura 2000, naturreservat m.m. – dispenser eller tillstånd?

NATUR
VÅRDS
VERKET

1. Vad är en fixpunkt?

Fixpunkten är en rättskraftig markering i ett höjdsystem, rikets höjdsystem eller ett lokalt höjdsystem, som anger dikets/vallens läge i höjddled i en speciell punkt. I äldre föräntningars plan- och profilkart anges fixpunkten (F.p.) med ett kryss och ett höjdvärde (ex 27.41) . Fixpunktsbeskrivning kan läsas i handlingarna på profilritningen exvis ett ”kors i gjuten sockel till järnstativ”. Vid tillsyn av tillståndet kan dessa fixpunkter vara helt avgörande för att avgöra om tillståndet följs eller inte.